

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОТЕНЦІАЛУ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ НА ЗАСАДАХ УПРАВЛІННЯ ЇХНІМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

REALIZATION FEATURES OF THE ECONOMIC POTENTIAL DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISES ON THE BASIS OF THEIR PROPERTIES MANAGEMENT

Смельянов О.Ю.

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри
економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет «Львівська політехніка»

Петрушка К.І.

кандидат технічних наук, доцент кафедри хімічної інженерії,
Національний університет «Львівська політехніка»

Гавриляк А.С.

кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри
економіки підприємства та інвестицій,
Національний університет «Львівська політехніка»

Yemelyanov Olexandr

Lviv Polytechnic National University

Petrushka Kateryna

Lviv Polytechnic National University

Havryliak Anatolii

Lviv Polytechnic National University

Метою дослідження є встановлення особливостей реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств на засадах управління їх властивостями. Представлено визначення поняття потенціалу економічного розвитку підприємств. Здійснено класифікацію видів властивостей підприємств. Проаналізовано взаємозв'язки між процесом реалізації потенціалу економічного розвитку суб'єктів господарювання та механізмом управління їхніми властивостями. Показано, що таке управління потребує, насамперед, кількісного оцінювання рівня цих властивостей, визначення параметрів чинників, які справляють вплив на цей рівень, та виділення головних напрямів цілеспрямованої зміни цих параметрів. Запропоновані теоретичні основи реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств на засадах управління їхніми властивостями деталізовано на прикладах таких властивостей підприємств, як їхні гнучкість та фінансова стійкість.

Ключові слова: підприємство, потенціал, економічний розвиток, реалізація, властивість, управління.

Целью исследования является установление особенностей реализации потенциала экономического развития предприятий на основе управления их свойствами. Представлено определение понятия потенциала экономического развития предприятий. Осуществлена классификация видов свойств предприятий. Проанализированы взаимосвязи между процессом реализации потенциала экономического развития хозяйствующих субъектов и механизмом управления их свойствами. Показано, что такое управление требует, прежде всего, количественной оценки уровня этих свойств, определения параметров факторов, оказывающих влияние на этот уровень, и выделения главных направлений целенаправленного изменения этих параметров. Предложенные теоретические аспекты реализации потенциала экономического развития предприятий на основе управления их свойствами детализированы на примерах таких свойств предприятий, как их гибкость и финансовая устойчивость.

Ключевые слова: предприятие, потенциал, экономическое развитие, реализация, свойство, управление.

Ensuring the profitability of economic activity on the appropriate level in a competitive and dynamic external environment requires companies to maintain a sufficient pace of their economic development. At another point, long-term economic development of economic entities is possible only if they have a significant potential for such development, as well as the ability to realize this potential. However, both the formation and realization of the economic potential development of the enterprises are quite complex tasks, the solution of which requires significant management efforts. At the same time, such efforts should be purposeful, in particular, provide an opportunity to identify in enterprises all the main reserves of their economic development. It is possible to satisfy the specified requirement to process of management realization of the economic potential development of business subjects on the basis of their management properties. This is due to the fact that the economic development of enterprises, as well as the development of any other management objects, involves the improvement of their properties. Given the above, the purpose of this study is to establish the realization features of the economic potential development of the enterprises on the basis of their properties management. The definition of the concept of economic development potential of enterprises has been specified. The interrelations between the process of realization of the economic potential development on economic entities and the mechanism of management of their properties have been analyzed. First of all, has been showed that such management requires a quantitative assessment of the properties level, the parameters determination of the factors influencing this level, and the main directions identification of purposeful change of these parameters. The proposed theoretical principles of realizing the economic potential development of the enterprises on the basis of managing their properties described in detail on examples of such properties of enterprises as their flexibility and financial stability. The obtained results can be used by owners and managers of enterprises in their development strategies and plans for the formation and implementation of the economic potential development of the enterprises.

Key words: enterprise, potential, economic development, realization, property, management.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні багато українських підприємств демонструють низькі темпи економічного зростання або взагалі не показують позитивної динаміки зміни отримуваних фінансово-економічних результатів господарської діяльності. Це явище значною мірою зумовлене дією об'єктивних причин, зокрема недостатністю платоспроможного попиту на низку видів продукції, відсутністю у підприємств належних фінансових ресурсів для здійснення інвестиційних проєктів їх розвитку тощо. Водночас відсутність у багатьох вітчизняних суб'єктів господарювання стійкої тенденції до зростання результатів їхньої господарської діяльності зумовлена, серед іншого, також і недостатнім рівнем компетентності власників, менеджерів та фахівців цих суб'єктів у питаннях формування, оцінювання та управління потенціалом їхнього економічного розвитку. Особливо важливими є компетенції стосовно управління реалізацією цього потенціалу, оскільки без їх наявності неможливо забезпечувати економічний розвиток компаній. Своєю чергою, набуття цих компетенцій повинно базуватися на дослідженні особливостей реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств, зокрема на засадах управління їхніми властивостями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питання формування та реалізації як сукупного економічного потенціалу підприємств, так і окремих його різновидів, зокрема потенціалу економічного розвитку суб'єктів господарювання, розглядалися такими вченими, як О.В. Ареф'єва [1], Д.М. Васильківський [2], В.А. Гришко [3],

А.Р. Дунська [4], О.Л. Зарицька [10], О.В. Іваненко [5], Л.А. Квятковська [8], В.О. Кунцевич [6], О.Б. Курило [9], Л.І. Лесик [7], О.І. Маслак [8], Т.О. Петрушка [9], А.В. Симак [10], Т.В. Харчук [1] та ін. Цими науковцями досліджено закономірності формування економічних можливостей підприємств, розроблено показники оцінювання цих можливостей та визначено способи їх збільшення.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значні успіхи низки науковців у вирішенні питань, пов'язаних із формуванням та оцінюванням потенціалу економічного розвитку підприємств, проблема розроблення та впровадження дієвих механізмів реалізації цього потенціалу залишається не повністю вирішеною. Це, своєю чергою, зумовлено тим, що у сучасній науковій літературі недостатню увагу приділено вивченню особливостей реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств на засадах управління їхніми властивостями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є встановлення особливостей реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств на засадах управління їхніми властивостями.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реалізація наявного у підприємства потенціалу його економічного розвитку відображається у поліпшенні певних властивостей суб'єкта господарювання або окремих його складників (для прикладу, певних елементів ресурсного забезпечення його діяльності). При цьому слід відзначити існування значної кількості властивостей (характеристик) як під-

приємства, так і його складників. Зокрема, ці властивості піддаються групуванню за такими головними ознаками: за наявністю (чи відсутністю) прояву відносно зовнішнього середовища суб'єкта підприємництва (внутрішні та зовнішні властивості); за можливістю їх змін (консервативні, умовно консервативні та змінні (керовані або некеровані) властивості); за ступенем їх узагальненості (базові, ключові та критеріальні властивості); за впливом певних властивостей на зміну іншої властивості або на появу нової властивості підприємства (властивості: опосередкованого впливу, прямого впливу (посилючі або послаблюючі) та нейтральні).

При цьому під зовнішніми властивостями (характеристиками) підприємства варто розуміти ті, які воно проявляє у процесі взаємовідносин зі своїм зовнішнім середовищем. На відміну від зовнішніх внутрішні властивості іманентні підприємству, не залежать від його зовнішнього середовища та, відповідно, не змінюються за зміни цього середовища (для прикладу, внутрішніми властивостями є кількісні характеристики складників ресурсного забезпечення підприємства: кількість устаткування, чисельність працівників тощо). Якщо у процесі взаємовідносин підприємства зі своїм зовнішнім середовищем суб'єкт господарювання виконує певні функції, то за таких умов властивості цього виконання слід називати функціональними. Очевидним є те, що рівень функціональних властивостей підприємства не є величиною сталою, а змінюватиметься за зміни умов зовнішнього середовища, у якому функціонує підприємство.

З урахуванням раніше викладеного потенціал підприємства можливо трактувати як певну сукупність його функціональних властивостей, які суб'єкт підприємництва проявляє чи може проявляти в майбутньому за певного стану того середовища, у якому воно перебуває або перебуватиме.

Слід наголосити на тому, що економічний розвиток підприємства завжди передбачає певне поліпшення тих чи інших його функціональних властивостей. Відповідно, потенціал економічного розвитку суб'єкта підприємництва можливо ототожнити із сукупністю додаткових зовнішніх функціональних властивостей (характеристик), які цей суб'єкт може набути за деякого стану зовнішнього середовища, у якому він функціонує, збільшивши при цьому свій наявний економічний потенціал.

Як впливає з рис. 1, потенціал економічного розвитку суб'єкта підприємництва за своєю економічною сутністю є однією з тих ланок, які пов'язують наявний економічний потенціал цього суб'єкта з його стратегічним потенціалом. Відповідно, потенціал економічного розвитку містить кілька складників, які можливо згрупувати за стадіями перебігу діяльності, а також і за можливими джерелами економічного розвитку підприємства.

У процесі формування та подальшої реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств важливо враховувати ієрархію чинників утворення цього потенціалу. Цю ієрархію можна подати у вигляді певної піраміди, як це показано на рис. 2, з якого, зокрема, випливає, що базовими чинниками утворення потенціалу економічного розвитку підприємств є управлінські компетентності, а також програмне забезпечення й бази даних, що потрібні для вироблення, прийняття та реалізації відповідних управлінських рішень. При цьому кожна група чинників, представлена на відповідному щаблі ієрархії, впливає на чинники вищого щабля, унаслідок чого на найвищому щаблі утворюється величина критеріальної (узагальнюючої) функціональної властивості, яка безпосередньо описує потенціал економічного розвитку підприємств.

Стосовно критеріальних функціональних властивостей суб'єкта підприємництва, то однією з них, безперечно, є ринкова вартість цього суб'єкта, оскільки її максимізація належить до узагальнених цілей діяльності багатьох підприємств. Щодо часткових функціональних властивостей підприємства, то до них можна віднести конкурентоспроможність, гнучкість, фінансову стійкість, кредитоспроможність тощо.

Ураховуючи викладене вище, процес реалізації потенціалу економічного розвитку підприємства повинен включати такі основні етапи: 1) відбір найбільш важливих часткових функціональних властивостей та вибір узагальнюючої (критеріальної) властивості підприємства; 2) установлення для кожної властивості відповідного оціночного параметру; 3) визначення взаємозв'язків між частковими властивостями та дослідження їхнього впливу на критеріальну властивість; 4) установлення можливостей поліпшення часткових властивостей; 5) установлення для кожної часткової властивості прогнозного значення її параметру та оцінювання потенціалу поліпшення цієї властивості як різниці між прогнозним та фактичним значеннями параметрів; 6) оцінювання можливого зростання значення критеріальної властивості у разі реалізації потенціалу поліпшення відповідних часткових властивостей; 7) упровадження відповідних заходів, спрямованих на реалізацію потенціалу поліпшення кожної часткової функціональної властивості підприємства.

Деталізуємо запропоновані теоретичні основи реалізації потенціалу економічного розвитку підприємств на засадах управління їхніми властивостями на прикладах таких властивостей підприємств, як гнучкість та фінансова стійкість. Із цією метою уведемо поняття прогнозного рівня адаптації суб'єкта господарювання до певного сценарію погіршення умов його зовнішнього середовища після реалізації відповідних заходів із підвищення гнучкості цього суб'єкта. Цей рівень пропонується обчислювати за такою формулою:

Рис. 1. Місце потенціалу економічного розвитку суб'єкта господарювання в ієрархії різновидів його економічного потенціалу

Джерело: складено авторами

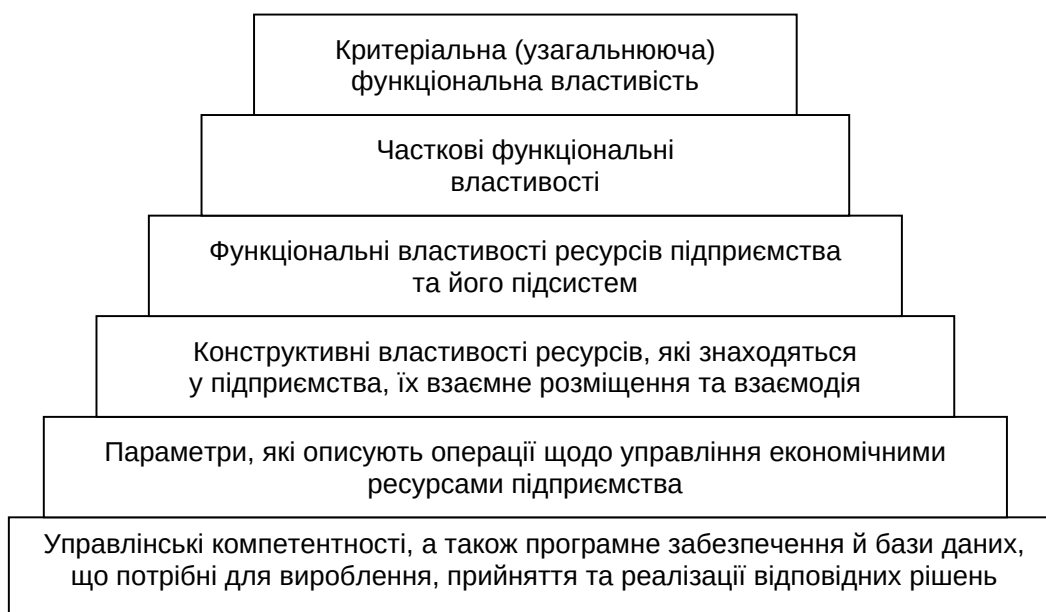

Рис. 2. Піраміда чинників утворення потенціалу економічного розвитку підприємства

Джерело: складено авторами

$$P_{ан1i} = \frac{\Delta B_i - \Delta B_{ai} - \Delta B_{adi}}{\Delta B_i}, \quad (1)$$

де $P_{ан1i}$ – прогнозний рівень адаптації підприємства до i -того сценарію погіршення умов його зовнішнього середовища після реалізації заходів із підвищення гнучкості, частки одиниці; ΔB_i – величина прогнозних утрат підприємства внаслідок негативних змін у його зовнішньому середовищі, якщо б адаптації до цих змін не відбулося; ΔB_{ai} – прогнозна величина втрат підприємства внаслідок негативних змін за i -тим їх сценарієм, яких удалося б запобігти завдяки адаптації до цих змін за наявного рівня гнучкості підприємства; ΔB_{adi} – прогнозна додаткова величина втрат підприємства внаслідок негативних змін за i -тим їх сценарієм, яких удалося б запобігти завдяки підвищенню рівня гнучкості підприємства.

Тоді потенціал підвищення гнучкості підприємства внаслідок адаптації до можливих негативних змін у зовнішньому середовищі можливо обчислити з використанням такої формули:

$$\Delta P_{анi} = P_{ан1i} - P_{ан0i}, \quad (2)$$

де $\Delta P_{анi}$ – рівень потенціалу підвищення гнучкості суб'єкта господарювання стосовно адаптації до можливих негативних змін у його зовнішньому середовищі за i -тим їх сценарієм, частки одиниці; $P_{ан0i}$ – прогнозний рівень адаптації суб'єкта господарювання до i -того сценарію погіршення умов його зовнішнього середовища, якщо реалізація заходів із підвищення гнучкості не відбудеться (цей рівень обчислюватиметься за формулою (1) за нульової величини ΔB_{adi}), частки одиниці.

Отже, вираз (2) характеризує можливість підприємства стосовно управління такою його властивістю, як гнучкість у процесі реалізації потенціалу економічного розвитку суб'єкта господарювання.

Подібним чином можна оцінити і потенціал підвищення такої часткової функціональної властивості підприємств, як їхня фінансова стійкість. Із цією метою будемо розглядати усереднені значення головних параметрів кредитного портфеля підприємства, а саме кредитного відсотка та загальної тривалості погашення узятих позик. З урахуванням цих припущень умова належного рівня фінансової стійкості підприємства може бути представлена у вигляді такого виразу:

$$\sum_{i=1}^{C_c} \frac{H_c}{(1+v)^i} = \frac{H_c}{v} \cdot \left(1 - \frac{1}{(1+v)^{C_c}} \right) \geq O_n, \quad (3)$$

де C_c – середній строк погашення усіх узятих підприємством позик; H_c – середня величина тих надходжень, які підприємство може спрямувати на погашення узятих позик та сплату процентів за користування ними; v – позичковий відсоток за узятими підприємством позиками в частках одиниці; O_n – сукупний обсяг узятих підприємством позик.

Відзначимо, що величина H_c у виразі (3) встановлюється з урахуванням того, що сплата коштів на погашення позик не викликає припинення нормального провадження підприємством своєї господарської діяльності. Інакше кажучи, повернення позик не відбувається за рахунок розпродажу того майна підприємства, яке є потрібним йому для свого подальшого функціонування відповідно до встановлених цілей діяльності.

Отже, якщо нерівність (3) виконуватиметься, то підприємство встигне у належні терміни повернути взяті ним позики та сплатити в повному обсязі проценти за їх користування. Також вираз (3) дає змогу провести кількісне оцінювання фінансової стійкості підприємства. Для цього подамо (3) як рівність та виразимо з нього H_c :

$$H_{cm} = \frac{O_n \cdot v \cdot (1+v)^{C_c}}{(1+v)^{C_c} - 1}, \quad (4)$$

де H_{cm} – мінімально можлива величина надходжень, які суб'єкт господарювання може використати для повернення позик, узятих ним, та для сплати процентів за цими позиками, за якої нерівність (1) буде виконуватися.

Тоді кількісне оцінювання фінансової стійкості підприємства можна виконати, провівши зіставлення показників H_c та H_{cm} :

$$P_{фс} = \frac{H_c}{H_{cm}} = \frac{H_c \cdot ((1+v)^{C_c} - 1)}{O_n \cdot v \cdot (1+v)^{C_c}}, \quad (5)$$

де $P_{фс}$ – рівень фінансової стійкості підприємства, частки одиниці.

Тоді підприємство вважатиметься фінансово стійким, якщо значення показника (5) є не меншим від одиниці. При цьому зі збільшенням показника (5) рівень фінансової стійкості підприємства зростає. За таких умов потенціал підвищення фінансової стійкості підприємства може бути оцінено як різницю між максимально можливим та фактичним значеннями показника (5). Відповідно, ця різниця характеризуватиме можливість підприємства стосовно управління такою його властивістю як фінансова стійкість у процесі реалізації потенціалу економічного розвитку суб'єкта господарювання.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Реалізація наявного у підприємства потенціалу його економічного розвитку відображається у поліпшенні певних властивостей суб'єкта господарювання або окремих його складників. Ці властивості піддаються групуванню за такими головними ознаками: за наявністю (чи відсутністю) прояву відносно зовнішнього середовища суб'єкта підприємництва (внутрішні та зовнішні властивості); за можливістю їх змін (консервативні, умовно консервативні та змінні (керовані або некеровані) властивості); за ступенем їх узагальненості (базові, ключові та критеріальні

властивості); за впливом певних властивостей на зміну іншої властивості або на появу нової властивості підприємства (властивості: опосередкованого впливу, прямого впливу (посилюючі або послаблюючі) та нейтральні).

Економічний розвиток підприємства завжди передбачає певне поліпшення тих чи інших його функціональних властивостей. Відповідно, потенціал економічного розвитку суб'єкта підприємства можливо ототожнити із сукупністю додаткових зовнішніх функціональних властивостей (характеристик), які цей суб'єкт може набути за деякого стану зовнішнього середовища, у якому він функціонує, збільшивши при цьому свій наявний економічний потенціал.

Процес реалізації потенціалу економічного розвитку підприємства повинен включати такі основні етапи: 1) відбір найбільш важливих часткових функціональних властивостей та вибір узагальнюючої (критеріальної) властивості підприємства; 2) установлення для кожної влас-

тивості відповідного оціночного параметру; 3) визначення взаємозв'язків між частковими властивостями та дослідження їхнього впливу на критеріальну властивість; 4) установлення можливостей поліпшення часткових властивостей; 5) установлення для кожної часткової властивості прогнозного значення її параметру та оцінювання потенціалу поліпшення цієї властивості як різниці між прогнозним та фактичним значеннями параметрів; 6) оцінювання можливого зростання значення критеріальної властивості у разі реалізації потенціалу поліпшення відповідних часткових властивостей; 7) упровадження відповідних заходів, спрямованих на реалізацію потенціалу покращення кожної часткової функціональної властивості підприємства.

Подальші дослідження повинні бути присвячені побудові формалізованих моделей, які б описували залежність між частковими та узагальнюючою функціональними властивостями підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В., Харчук Т.В. Економічні засади формування потенціалу підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 7(85). С. 71–76.
2. Васильківський Д.М. Систематизація складових елементів економічного потенціалу підприємства у рамках концепції механізму підвищення. *Наука й економіка*. 2014. № 2(34). С. 115–120.
3. Гришко В.А. Показники та методи оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств. *Схід*. 2010. № 7(107). С. 18–21.
4. Дунська А.Р. Індикатори оцінки інноваційного потенціалу розвитку промислового підприємства в умовах світового ринку. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2013. № 44(1017). С. 48–58.
5. Іваненко О.В. Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*. 2013. № 8. С. 7–10.
6. Кунцевич В.О. Поняття фінансового потенціалу розвитку підприємства та його оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2004. № 7(37). С. 123–130.
7. Лесик Л.І. Типологія видів і чинників формування економічного потенціалу підприємства. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2013. Вип. 23.12. С. 271–278.
8. Маслак О.І., Квятковська Л.А. Основні етапи оцінювання стратегічного потенціалу підприємства. *Економічні науки. Серія «Економіка та менеджмент»*. 2012. Вип. 9(34). Ч. 1. С. 201–210.
9. Yemelyanov O., Kurylo O., Petrushka T. Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Scientific Bulletin of Polissia*. 2018. № 2(14). P. 141–149.
10. Yemelyanov O., Symak A., Zarytska O. Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*. 2016. № 3. P. 128–137.

REFERENCES:

1. Arefyeva O.V., Kharchuk T.V. (2008) Ekonomichni zasady formuvannya potentsialu pidpryyemstva [Economic principles of enterprise potential formation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7 (85), pp. 71–76.
2. Vasylkivskiy D.M. (2014) Systematyzatsiia skladovykh elementiv ekonomichnoho potentsialu pidpryyemstva u ramkakh kontseptsii mekhanizmu pidvyshchennia [Systematization of the constituent elements of the economic potential of the enterprise within the concept of the mechanism of increase]. *Nauka y ekonomika*, no. 2(34), pp. 115–120.
3. Ghryshko V.A. (2010) Pokaznyky ta metody ocinjuvannya innovacijnogho potentsialu mashynobudivnykh pidpryyemstv [Indicators and methods for assessing the innovative potential of machine-building enterprises]. *Skhid. Analychno-informacijnyj zhurnal*, no.7(107), pp. 18–21.
4. Dunsjka A.R. (2013) Indykatory ocinky innovacijnogho potentsialu rozvytku promyslovogho pidpryyemstva v umovakh svitovogho rynku [Indicators for assessing the innovative potential of industrial enterprise development in the world market]. *Visnyk NTU "KhPI"*, no. 44 (1017), pp. 48–58.
5. Ivanenko O.V. (2012) Formuvannya potentsialu resursozberezhennia sotsialno-ekonomichnykh system [Formation of resource saving potential of socio-economic systems]. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, no. 8, pp. 7–10.

6. Kuntsevych V.O. (2004) Poniattia finansovoho potentsialu rozvytku pidpriemstva ta yoho otsinky [The concept of financial potential of enterprise development and its evaluation]. *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 7(37), pp. 123–130.

7. Lesyk L.I. (2013) Typolohiia vydiv i chynnykiv formuvannia ekonomichnoho potentsialu pidpriemstva [Typology of types and factors of formation of economic potential of the enterprise]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 23 (12), pp. 271–278.

8. Maslak O.I., Kviatkovska L.A. (2012) Osnovni etapy otsiniuvannia stratehichnoho potentsialu pidpriemstva [The main stages of assessing the strategic potential of the enterprise]. *Ekonomichni nauky. Seriia «Ekonomika ta menedzhment»: Zbirnyk naukovykh prats. Lutskiy natsionalnyi tekhnichnyi universytet*, vol. 9 (34), part 1, pp. 201–210.

9. Yemelyanov O., Kurylo O., Petrushka T. (2018) Methodological principles of evaluating economic potential of industrial enterprise sustainable development. *Scientific Bulletin of Polissia*, no. 2 (14). pp. 141–149.

10. Yemelyanov O., Symak A., Zarytska O. (2016) Modelling the process of forming the potential of economic development of an industrial enterprise. *Periodyk naukowy Akademii Polonijnej, Czestochowa, Akademia Polonijna w Czestochowie*, no. 3, pp. 128–137.